

УДК 378:159.98-051+616.85-053.2/5

DOI: 10.24919/2312-8437.47.229346

ІСАЄВИЧ Світлана – старший викладач кафедри психології, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, Україна, індекс 88000 (svitlanaisaevic@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Ісаєвич, С. (2020). Професійна компетентність майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 47, 67–78. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229346>.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЩОДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ НЕВРОТИЧНІ ОЗНАКИ

***Анотація.** У статті здійснено спробу теоретичного аналізу проблеми професійної компетентності майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки. Завдяки визначенням різних наукових підходів, виявлено психологічні особливості та специфіку зазначеного явища. Компетентність майбутніх фахівців щодо профілактичної діяльності – категорія поліфункціональна, має кількарівневу структуру (фахові знання й уміння, ціннісні орієнтації, ставлення до професійної діяльності (мотивація) і здатність її удосконалювати, результативність праці тощо), характеризує особистість як суб'єкта певного виду діяльності й забезпечує досягнення успіху.*

Запропоновано комплексний підхід до проблеми змісту професійної підготовки психологів щодо профілактики труднощів особистісного формування молодших школярів з невротичними ознаками. Припущено, що формування професійної компетентності майбутніх психологів в інноваційних умовах вищої професійної освіти буде успішним, якщо застосувати міждисциплінарний підхід до означеної проблеми. Для цього слід залучити прогресивні дослідження психології, медицини, пропедевтики, педагогіки, со-

ціології тощо. Нами представлено результати емпіричного дослідження когнітивного компонента готовності студентів-психологів до профілактичної діяльності та визначено рівні готовності майбутніх психологів щодо профілактичної роботи – репродуктивний (низький), репродуктивно-продуктивний (нижче середнього), продуктивний (вище середнього) та творчий (високий).

Визначено найважливіші умови щодо підготовки майбутніх психологів до профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки. Виділено певні чинники формування професійної компетентності майбутніх психологів щодо профілактичної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність; психопрофілактика; дитячі неврози; міждисциплінарний підхід; когнітивний компонент готовності.

ISAYEVYCH Svitlana – Senior Lecturer, Department of Psychology, Uzhhorod National University, 3, Narodna Sq., Uzhhorod, Ukraine, postal code 88000 (svitlanaisaevic@gmail.com)

To cite this article: Isayevych, S. (2020). Profesiina kompetentnist maibutnix psykholohiv shchodo profilaktychnoi roboty z ditmy, shcho maiut nevrotichni oznaky [Professional competence of future psychologists in preventive work with children with neurotic symptoms]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia – Problems of Humanities. Psychology*, 47, 67–78. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229346> [in Ukrainian].

PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN PREVENTIVE WORK WITH CHILDREN WITH NEUROTIC SYMPTOMS

Abstract. *The article deals with theoretical analysis of the problem of professional competence of future psychologists in preventive work with children with neurotic symptoms. The specifics and psychological features of this phenomenon are revealed due to the definition of different scientific approaches. Competence of future specialists in preventive activities is a multifunctional category that has a multilevel structure (professional knowledge and skills, values, attitudes to professional activities (motivation) and the ability to improve it, productivity, etc.), characterizes the individual as a subject of a particular activity and provides achieving success.*

The complex approach to a problem of the maintenance of professional training of psychologists concerning prevention of difficulties of personal formation of younger students with neurotic symptoms is offered. It is assumed that the formation of professional competence of future psychologists in the innovative conditions of higher professional education will be successful if an interdisciplinary approach to this problem is applied. For this purpose it is necessary to involve progressive researches of psychology, medicine, propaedeutics, pedagogics, sociology, etc. We present the results of an empirical study of the cognitive component of readiness of students-psychologists for preventive activities and determine the levels of readiness of future psychologists for preventive work – reproductive (low), reproductive-productive (below average), productive (above average) and creative (high).

The most important conditions for the preparation of future psychologists for preventive work with children with neurotic symptoms have been identified. Certain factors of formation of professional competence of future psychologists concerning preventive activity are highlighted.

Key words: *professional competence; psychoprophylaxis; child neuroses; interdisciplinary approach; cognitive component of readiness.*

Постановка проблеми. Кінцевий результат значної кількості психолого-педагогічних досліджень передбачає пошук і розробку ефективних шляхів профілактики різних захворювань дітей. Серед тенденцій у сфері освіти все більших масштабів набуває рух до відкритих освітніх ресурсів, які пов'язують з комплексним підходом до проблеми змісту професійної підготовки психологів щодо профілактичної діяльності (Палагін & Кургаєв, 2009).

З метою підвищення рівня професійної підготовки майбутніх психологів до профілактичної діяльності з дітьми, що мають невротичні ознаки, актуально використовувати ідеї міждисциплінарних досліджень. Для цього слід залучити прогресивні дослідження психології, медицини, пропедевтики, педагогіки, соціології тощо. За безумовної важливості сучасних досліджень дитячих неврозів, проблема формування професійної компетентності у майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки, є недостатньо дослідженою і потребує нових підходів до її розв'язання, систематизації та теоретичного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Українські вчені називають концепцію компетентності провідною ідеєю сучасної національної системи освіти, а очікуваним результатом – компетентну особистість, котра не просто володіє знаннями й практичними навичками, а вміє адекватно діяти в складних ситуаціях, відповідальна й самодостатня у прийнятті рішень (Н. Вінник, А. Семенова, І. Татаренко, О. Федорченко). Наукові пошуки в означеній проблемі різнобічні, що підтверджує психолого-педагогічний тезаурус, який продовжує поповнюватися новими термінами, наприклад: еталонні моделі компетентності (Л. Безгласна), комплекс професійних компетентностей (А. Василюк). Їх аналіз дає змогу стверджувати, що компетентність вважається вагомим критерієм професійної підготовки фахівців. Ця думка простежується у дослідженнях В. Болотова, Г. Корнетова, Н. Ничкало, О. Пометун, А. Семенової, О. Шелтена, які спрямовані на переосмислення традиційних стандартів професійної освіти з позицій компетентнісної моделі фахівця. Професійна компетентність – це характеристика, яка відображає ділові й особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для того, щоб досягти мети у певному виді професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця (Брюховецька, 2013). На думку Л. Барінової, під компетентністю у професійному контексті розуміють володіння фахівцем набором необхідних для його роботи компетенцій або його відповідність вимогам посади, як і здатність ефективно здійснювати професійну діяльність. Вона зазначає, що найважливішим елементом професійної моделі компетентності вважається алгоритм ефективної діяльності, яку здійснює фахівець. Саме обраний алгоритм призводить до бажаного результату, а вся решта сукупність компонентів компетенцій є допоміжними. Л. Барінова виокремлює такі елементи професійної компетентності: алгоритм ефективної діяльності; теоретичні знання; психологічні установки; вміння і навички; особистісні і професійні якості; професійний досвід (Барінова, 2014).

Професійна компетентність сучасного психолога щодо профілактичної діяльності з дітьми, що мають невротичні ознаки, є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, про-

фесійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожний із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю, всі ці підходи перебувають у зв'язку один з іншим і взаємодоповнюються (Ісаєвич, 2017).

У більш широкому значенні психологічну профілактику можна розглядати як комплекс соціально-економічних, правових, організаційних, психологічних, педагогічних та медичних заходів, спрямованих на збереження, зміцнення і відновлення соціально-психологічного благополуччя, психічного й фізичного здоров'я населення, запобігання виникненню соціально-психологічної та особистісної дезадаптації (Ісаєвич, 2017).

Аналізуючи наукові доробки вчених, підкреслюємо, що комплексні дослідження проблеми професійної підготовки психологів до профілактики труднощів особистісного становлення молодших школярів з невротичними ознаками не проводились. Отже, **метою нашої статті** є визначення комплексного підходу до проблеми професійної компетентності майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки, розкриття загальних наукових підходів щодо висвітлення цієї проблеми.

Особливе значення має розробка прикладного (ужиткового) аспекту методики педагогічної психогієни, що ґрунтується на вивченні психолого-педагогічних закономірностей виникнення психологічних депресорів. Ступінь їх психогенності залежить від соціального середовища, у якому перебуває дитина, зокрема рівня освіченості, культурно-етнічних особливостей референтної групи. Теоретико-методологічні основи педагогічної психогієни мають стати базовим компонентом професійної психолого-педагогічної підготовки психологів, педагогів. Зміст такої підготовки потребує від майбутніх фахівців психолого-педагогічного спрямування оволодіння людинознавчою сутністю педагогічної психогієни та психопрофілактики (Майданник, Хайтович, & Ісаєвич, 2002).

Володіння психологом професійними знаннями, вміннями та навичками щодо профілактичної діяльності визначає його готовність до психологічної діяльності та професійного спілкування. Формування професійної компетентності майбутніх психологів вимагає врахування певних чинників. Такими є: визначе-

ння суспільного і соціального значення поняття «компетентність щодо профілактичної діяльності» та її необхідності, диференційоване врахування ціннісних орієнтацій, потреб та запитів таких клієнтів, осмислення, засвоєння змісту предметів, творче використання наявних знань, одержання практичних навичок з майбутньої професії, доведення до досконалості виконання професійних операцій в умовах сучасної психологічної практичної діяльності, розвиток професійних здібностей, його професійної мобільності, готовності до інноваційної діяльності, творчого зростання (Антонова, 2011).

Значна розповсюдженість нервово-психічних порушень розвитку дітей шкільного віку, різноманітні форми соціально-психологічної дезадаптації диктують необхідність введення системного контролю за їх психічним розвитком. Ознаки нервовості можуть виражатися окремо і в сукупності, більшою або меншою мірою, що залежить від ступеня нервового розладу, від сили зовнішнього подразника тощо. Перелічимо основні з них:

- розлади сну (важке засинання, неспокійний сон, чутливість, вибукування уві сні, розмова, скрегіт зубів, важке прокидання);
- розлади настрою (плаксивість, вередування, тривожність або, навпаки, безпричинний сміх, нестримна веселість);
- рухова розгальмованість (або, навпаки, рухова скутість);
- надмірна мовчазність (або, навпаки, балакучість);
- одноманітні, нав'язливі дії (гризіння нігтів, олівців, інших предметів, накручування на палець волосся, розгойдування на місці тощо);
- спазми різного характеру;
- заїкуватість;
- енурез чи енкопрез;
- численні страхи;
- впертість, замкнутість, агресивність, істеричність, залежність від дорослих тощо (Ісаєвич, 2017; Майданник, Хайтович, & Ісаєвич, 2002).

До числа симптомів шкільної дезадаптації відносять: часті емоційні розлади, агресію щодо людей та речей, надмірну рухливість, підвищену збудливість і конфліктність, впертість, постійні фантазії, брехливість, замкнутість, надмірну пригніченість та

невдоволення, неадекватні страхи, надмірну чутливість, нездатність зосередитися при роботі, невпевненість у прийнятті рішень, енурез, тремор пальців рук тощо.

Виділяються три основні компоненти шкільної дезадаптації:

1. Неуспішність у навчанні за програмою (когнітивний компонент).
2. Постійні порушення емоційно-особистісного ставлення до певних предметів, навчання загалом, педагогів, перспектив, пов'язаних з навчанням (особистісний компонент).
3. Систематичні порушення поведінки в процесі навчання у шкільному середовищі (поведінковий компонент).

Для кожного компонента є свої причини. Відомо, що початок шкільного навчання припадає на період критичної фази психофізіологічного розвитку і призводить до напруження всіх адаптивних механізмів. Морфологічна незрілість, помірно виражена церебральна недостатність спричиняють обмеження ресурсів і неефективне їх використання дітьми на початку першого року навчання. Не менш значущим фактором, який визначає діапазон адаптивних проявів, є психотравмувальний вплив на дитину. Сформована в останнє десятиліття концепція психічного дизонтогенезу підтверджує вже наявне положення про те, що будь-який більш-менш тривалий патологічний вплив на незрілий мозок може призвести до відхилення психічного розвитку. Початок другого критичного періоду припадає на вік шести років, той вік, який завершує фазу домінування ігрової мотивації в основній діяльності дитини. Початок шкільного навчання дитини на фоні незакінченої навчальної мотивації є додатковим патогенним фактором, що сприяє швидкому утворенню, специфічному перебігу або навіть ускладненню психічного дизонтогенезу. Так, у дітей із заїканням виникнення і посилення церебрастенічних та соматовегетативних скарг, поведінкових порушень відбувалося у 7–8 років, що збігається з початком навчання у школі та обумовлено як декомпенсацією резидуально-органічної церебральної недостатності у другому віковому критичному періоді, так і зміною життєвого стереотипу, що потребує адаптації до підвищених психофізіологічних навантажень і інтелектуального напруження (Ісаєвич, 2017; Майданник, Хайтович, & Ісаєвич, 2002).

Такі діти швидко декомпенсуються у процесі навчання внаслідок труднощів у взаємовідносинах з однолітками, в оволодінні навчальною діяльністю, виконанні шкільних норм і правил поведінки, навіть почасти неправильного педагогічного підходу з боку батьків і вчителів, що веде до значного емоційного напруження в ситуаціях, пов'язаних зі шкільним навчанням. Усе це й формує шкільну дезадаптацію, яка проявляється соматовегетативними розладами, загостренням хронічних соматичних захворювань, «шкільною фобією», патохарактерологічним розвитком. Захворювання ще більше дезадаптують дитину, знижують інтерес до навчання (Ісаєвич, 2017; Майданник, Хайтович, & Ісаєвич, 2002).

Профілактика психогенних захворювань полягає у створенні умов середовища, що знижують можливість травматизації психіки. Поліпшення умов середовища, трудове виховання, загартування, нагляд за здоров'ям учнів у навчально-виховних установах, психологічне просвітництво, що озброює батьків розумінням особливостей психічного розвитку дітей, правильний режим, чергування навчальної діяльності і відпочинку, а також прищеплення дітям ініціативи та самостійності – все це заходи, що перешкоджають розвитку психогенних захворювань.

Соціальні заходи, що ведуть до усунення невпевненості у завтрашньому дні, повага особистої гідності дитини, нормалізації житлових, побутових умов, психогігієнічні вимоги до навчальної діяльності школяра сприяють ліквідації деяких джерел психічної травматизації, що викликає захворювання, і тим самим попереджають виникнення неврозів. В абсолютній більшості випадків неврози виліковні завдяки лікувально-психологічним та психолого-педагогічним заходам і потенційним можливостям дитячого організму.

Необхідність проведення емпіричного дослідження означеної проблеми зумовили потребу визначення критеріїв та рівнів сформованості готовності майбутніх психологів до профілактичної роботи. При обґрунтуванні критеріїв готовності нами були взяті до уваги особистісний, когнітивний, інтерактивний, рефлексивний компоненти структури готовності психологів до професійної діяльності. Ми визначили рівні готовності майбутніх психологів щодо профілактичної роботи – репродуктивний (низький), репродуктивно-продуктивний (нижче середнього), продуктивний (вище

середнього) та творчий (високий). Для дослідження когнітивного компонента готовності студентів-психологів до профілактичної діяльності було використано різнорівневу контрольну роботу, за допомогою якої перевірялися такі показники: система знань психолога, які йому необхідні для роботи у будь-якій сфері, а особливо щодо профілактичної роботи. Робота складалася із 5 блоків завдань. Студентам пропонувалося виконати дію співвіднесення, обрати правильну відповідь, дібрати синоніми до терміна, доповнити твердження, дати відповіді на запитання. За допомогою контрольної роботи було визначено рівень знань студентів із нормативних та вибіркового навчальних дисциплін. Ця робота давала змогу виміряти знання майбутнього психолога у галузі психології. Студенти легше і впевненіше відповідали на запитання стосовно системи загальних знань психолога, необхідних для роботи у будь-якій сфері. Набагато складніше досліджуваним було відповідати на запитання щодо системи специфічних знань психолога, необхідних для профілактичної діяльності. Для оцінки результатів різнорівневої контрольної роботи використовувалася 100-бальна система за національною шкалою та за шкалою ECTS. Творчому рівню готовності майбутніх психологів до професійної діяльності відповідає оцінка «А», продуктивному – «В», репродуктивно-продуктивному – «С», репродуктивному – «D» та «Е». Отже, в результаті проведення моніторингу знань у 43,80 % студентів було виявлено репродуктивний (низький) рівень поінформованості про профілактичну роботу психолога. На запитання щодо змісту психологічних дисциплін, не пов'язаних з профілактичною діяльністю, досліджуваним було відповідати легше. Більшість студентів не знали про особливості психопрофілактичної діяльності; про завдання, які розв'язуються психологом на цій ділянці роботи тощо.

Підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності буде ефективнішою за таких організаційно-педагогічних умов:

- створення та впровадження інтегрованих програмних засобів для проведення лекційних і лабораторних занять з дисципліни «Психодіагностика невротичних проявів у дітей» для професійної підготовки психологів у рамках освітнього середовища;

- розробка програми з профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки, і апробація її в період виробничих психологічних практик студентів;
- розробка методів контролю знань студентів, що дають змогу здійснювати багаторівневий контроль знань майбутніх психологів (Ісаєвич, 2017).

До умов розвитку професійної компетентності студентів А. Троцька відносить такі: 1. Організаційно-управлінські умови (навчальні плани, семестрові графіки, складання розкладу, визначення критеріїв рівня компетентності, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу). 2. Навчально-методичні умови (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей). 3. Технологічні умови (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення вмінь, що входять до компетентності, використання інноваційних технологій). 4. Психолого-педагогічні умови (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття) (Троцька, 2006). Отже, формування професійної компетентності щодо психопрофілактичної діяльності полягає у розвитку професійно значущих знань, умінь, навичок, удосконаленні досвіду і подальшому розвитку професійно значущих якостей особистості, що зумовлюють успішність виконання діяльності.

Висновки. Таким чином, компетентність майбутніх фахівців щодо профілактичної діяльності – категорія поліфункціональна, має кількарівневу структуру і характеризує особистість як суб'єкта певного виду діяльності й забезпечує досягнення успіху. На основі порівняльного аналізу різних точок зору на предмет нашого дослідження можемо стверджувати: компетентність щодо психопрофілактики – не самоціль, а дієвий шлях, спрямованих на збереження, зміцнення і відновлення соціально-психологічного благополуччя, психічного та фізичного здоров'я дітей, запобігання виникненню соціально-психологічної та особистісної дезадаптації. Становлення професійної компетентності майбутніх психологів в інноваційних умовах вищої професійної освіти буде успішним, якщо застосувати до цієї проблеми міждисциплінарний підхід.

Література

- Антонова, Н.О.** (2011). Психологічні детермінанти готовності до професійної діяльності психолога. В С.Д. Максименко & Н.О. Євдокимова (Ред.), *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*, 2 (6), 20–24. Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського.
- Барінова, Л.Я.** (2014). Психологічна компетентність особистості. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Психологія*, 19, 1 (31), 29–35.
- Брюховецька, Є.В.** (2013). Сутність і структура професійної компетентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 3, 12–19. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2013_3_4.
- Зимняя, И.А.** (2006). Ключевые компетенции – новая парадигма результатов современного образования. *Интернет-журнал «Эйдос»*. Взято с <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
- Ісаєвич, С.І.** (2017). Особливості професійної підготовки майбутніх психологів щодо профілактичної роботи з дітьми, що мають невротичні ознаки. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*, 10, 57–65. Київ; Ніжин.
- Майданик, В.Г., Хайтович, М.В., & Ісаєвич, С.І.** (2002). *Діагностика і корекція шкільної дезадаптації у дітей: методичні рекомендації*. Ужгород: «Вета» – «Закарпаття».
- Палагін, О., & Кургаєв, О.** (2009). Міждисциплінарні наукові дослідження: оптимізація системно-інформаційної підтримки. *Вісник Національної академії наук України*, 3, 14–25.
- Троцкая, А.И.** (2006). Педагогические аспекты формирования профессиональной компетентности будущего педагога. *ТОТЭМ – портал технологического образования* (с. 1–4).

References

- Antonova, N.O.** (2011). Psykholohichni determinanty hotovnosti do profesiinoi diialnosti psykholoha [Psychological determinants of readiness for professional activity of a psychologist]. In S.D. Maksymenko & N.O. Yevdokymova (Eds.), *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriiia «Psykholohichni nauku» – Scientific Bulletin of Mykolayiv State University named after V.O. Sukhomlinsky. Psychological Sciences Series*, 2 (6), 20–24. Mykolaiv: MDU im. V.O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].
- Barinova, L.Ya.** (2014). Psykholohichna kompetentnist osobystosti [Psychological competence of the individual]. *Visnyk ONU imeni I.I. Mech-*

- nykova. Psykholohiia – Bulletin of ONU named after I.I. Mechnikov. Psychology, 19, 1 (31), 29–35 [in Ukrainian].*
- Briukhovetska, Ye.V.** (2013). Sutnist i struktura profesiinoi kompetentnosti [The essence and structure of professional competence]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice, 3, 12–19*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2013_3_4 [in Ukrainian].
- Zimnyaya, I.A.** (2006). Klyuchevye kompetentsii – novaya paradigma rezultata sovremennogo obrazovaniya [Key competencies – a new paradigm of the result of modern education]. *Internet-zhurnal «Eydos» – Internet magazine «Eidos»*. Retrieved from <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm> [in Russian].
- Isaievych, S.I.** (2017). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh psykholohiv shchodo profilaktychnoi roboty z ditmy, shcho maiut nevrotychni oznaky [Features of professional training of future psychologists on preventive work with children with neurotic symptoms]. *Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. 9: Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia – Actual problems of psychology: a collection of scientific works of the G.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine. Vol. IX: General psychology. Historical psychology. Ethnic psychology, 10, 57–65*. Kyiv; Nizhyn [in Ukrainian].
- Maidannyk, V.H., Khaitovych, M.V., & Isaievych, S.I.** (2002). *Diahnostyka i korektsiia shkilnoi dezadaptatsii u ditei: metodychni rekomendatsii [Diagnosis and correction of school maladaptation in children: methodical recommendations]*. Uzhhorod: «Veta» – «Zakarpattia» [in Ukrainian].
- Palahin, O., & Kurhaiev, O.** (2009). Mizhdystsyplinarni naukovi doslidzhennia: optymizatsiia systemno-informatsiinoi pidtrymky [Interdisciplinary research: optimization of system and information support]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 3, 14–25* [in Ukrainian].
- Trotskaya, A.I.** (2006). Pedagogicheskie aspekty formirovaniya professionalnoy kompetentnosti budushchego pedagoga [Pedagogical aspects of the formation of professional competence of a future teacher]. *Portal tekhnologicheskogo obrazovaniia – Technology education portal* (pp. 1–4) [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.05.2020 р.